

- Charles Louis de Secondat, baron de la Brède et de Montesquieu, *De l'esprit des lois* (1re éd. Genève, 1748).
- Erion Piciri, *Koha për drejtësi*, MAPO më: 11 Shtator 2015. ([http://foreignpolicy.com/2015/08/07/the-little-anti-corruption-agency-that-could/Interviewe e Z.Edi Rama me gazetarin britanik](http://foreignpolicy.com/2015/08/07/the-little-anti-corruption-agency-that-could/Interviewe%20e%20Z.Edi%20Rama%20me%20gazetarin%20britanik),
- Ksenofon Krisafi, - *Pavarësia e gjyqësorit kusht dhe rezultat i reformës*, në *Ius & Iusticia*, Nr.1/2008. *Letrat e federalistit*, pjesa e dytë, fq.8. http://europe.eu.int/comm/enlargement/report_2003/pdf/cmr_pl_final_fr.pdf (p. 16).
- Mesazhi i Magna Cartas për Shqipërinë e sotme*, - Nicholas Cannon, Ambasador i Mbretërisë së Bashkuar në Shqipëri, *Shqiptarja.com*, 13 Qershor, 2015.
- Nicolas Sarkozy, *la réforme judiciaire et les progrès de la civilisation: mettre à l'abri les puissants*, 10 sept 2009, Publié par *Le Grand Barnum*, dans *Le Barnum politique*.
- Platoni, *Republika*, CEU, Shtëpia e librit, Phoenix, 1999.
- Raporti i progresit i vitit 2014 për Shqipërinë*, i Komisionit Europian, në [http://www.mie.gov.al/Reforma në Drejtësi, ambasadori Lu: Ka probleme me korrupsionin, janë dënuar vetëm 3 gjyqtarë - BalkanEeb - 06-Jul-2015](http://www.mie.gov.al/Reforma%20në%20Drejtësi,%20ambasadori%20Lu:%20Ka%20probleme%20me%20korrupsionin,%20janë%20dënuar%20vetëm%203%20gjyqtarë%20-BalkanEeb%20-%2006-Jul-2015).
- Sir Francis Bacon, *Meditationes Sacrae* (1597), XI, *De haeresibus*, in *Exemplum Tractatus de Fontibus Juris and other latin pieces of Lord Bacon* (tr. anglaise par James Glassford), Ëaugh & Innes, 1823, p. 191. Teksti origjinal në latinisht në *Œuvres philosophiques de Bacon, avec notice, sommaires et éclaircissemens*, par M. Bouillet, t. 3, Paris, 1834, p. 474.
- Tim Sebastian, që punon për Deutsche Welle-n dhe drejton emisionin televiziv "Conflict Zone", shtator 2015, citohet sipas gazeta *Tema*, 22 shtator 2015.
- Vlahutin: Korrupsioni në gjyqësor, akti më suprem i imoralitetit dhe i talljes me qytetarët*, *Gazeta Shqip* - 10 Korrik 2015.
- Zbardhet opinioni i Komisionit të Venecias: Ligji i Vetëgut, pa probleme*, në *Koha Jonë*, 10/12/2016.

Aspekte të mbrojtjessë të drejtave të njeriut në lidhje me zgjidhjen e mosmarrëveshjeve në arbitrazhin ndërkombëtar

Dr. Evelina Çela

Abstrakt

Në shumë shtete të qytetëruara, vlera thelbësore në kohët e sotme mbi të gjitha është njeriu. Pikërisht, për këtë arsye të drejtat dhe liritë e tij janë të mbrojtura nga një numër i madh aktesh ligjore si kombëtare ashtu edhe të sistemit të së drejtës ndërkombëtare, duke i dhënë përparësi dhe liri të plotë në zgjedhjen e gjykatës së arbitrazhit për sa i përket zgjidhjes së mosmarrëveshjeve. Në ditët e sotme një vëmendje e madhe i kushtohet tregtisë ndërkombëtare, kjo për arsye se tregu global është në evolucion çdo ditë. Ashtu si në të gjitha sferat e tjera të veprimtarisë njerëzore dhe në këtë sferë lindin konflikte të cilat duhen domosdoshmërisht të zgjidhen. Sot në botë ekzistojnë shumë gjykata dhe secila prej tyre është përgjegjëse për një sektor të caktuar të së drejtës ndërkombëtare.

Fjalë kyç: *gjykata arbitrazhi, konventa europiane*

Për çdo qytetar të zakonshëm mbetet mister thujse gjithmonë pyetja se çfarë është një gjykatë ndërkombëtare arbitrazhi. Pavarësisht statusit dhe drejtimit të gjykatave ndërkombëtare të arbitrazhit ekziston një rregullim i vetëm ligjor i aktivitetit të këtyre organeve.

Gjykata ndërkombëtare e arbitrazhit – është rezultat i një marrëveshje të veçantë të lidhur ndërmjet shteteve¹. Arbitrazh ndërkombëtar, do të thotë rregullim i

¹ Malcolm N. Shaw. *International Law*. 7th Edition. Cambridge. 2014, f. 759.

mosmarrëveshjeve midis shteteve me anë të një vendimi që jepet nga një ose disa arbitra, ose nga një organ i zgjedhur prej tyre². Duke patur parasysh këtë fakt si dhe karakteristika të tjera mund të përcaktojmë një koncept të vetëm. Kështu, me një gjykatë ndërkombëtare arbitrazhi do të kuptojmë një organ i cili krijohet vetëm në bazë të një marrëveshje të caktuar ndërkombëtare me qëllim shqyrtimin dhe zgjidhjen e konflikteve të karaktereve të ndryshme midis subjekteve të së drejtës ndërkombëtare dhe në shume raste midis personave privat.

Mbrojtja e lirive themelore të njeriut jo vetëm brënda shtetit por edhe në nivel ndërkombëtar, reflektohet dhe në legjislacionin shqiptar ku çdo ditë e më tepër Shqipëria po bëhet pjesëmarrëse e një sërë Konventash ndërkombëtare si:

Ligji Nr. 8687 dt. 9.11.2000 Për aderimin e RSH në Konventën europiane të arbitrazhit, Konventa europiane mbi arbitrazhin tregtar ndërkombëtar Gjenevë, 21 prill 1961³. Kjo Konventë zbatohet për marrëveshjet e përfunduara të arbitrazhit që kanë për qëllim zgjidhjen e mosmarrëveshjeve që lindin nga tregtia ndërkombëtare ndërmjet personave fizik / juridik, të cilët në çastin e përfundimit të një marrëveshje, i kanë vendbanimet e tyre të përhershme apo selitë e tyre në territoret e shteteve Kontraktuese të ndryshme.

Më tej, Konventa e rëndësishme e New Yourk-ut e 1958⁴-ës për njohjen dhe ekzekutimin e vendimeve të huaja të arbitrazhit, ratifikuar nga Shqipëria në vitin 2001 e cila synon thjeshtimin dhe përshtetimin e procedurave të njohjes dhe zbatimit të vendimeve të arbitrazhit. Vendime të cilat zgjidhin mosmarrëveshjet midis personave fizik / juridik, të dhëna në territorin e një shteti të ndryshëm prej shtetit ku kërkohen të njihen dhe zbatohen këto vendime. Secili shtet kontraktues i Konventës do të njoh çdo marrëveshje të shkruar⁵, sipas së cilës palët marrin përsipër të zgjidhin në arbitrazh mosmarrëveshjet që kanë lindur ose mund të lindin ndërmjet tyre (gjatë një marrëdhënie juridike të caktuar kontraktore ose jo) lidhur me çdo çështje e cila lejohet të zgjidhet me arbitrazh. Çdo shtet kontraktues sipas konventës do të njoh fuqinë detyruese të vendimeve të arbitrazhit dhe do të zbatoj ato në përputhje me rregullat procedurale të territorit ku kërkohet të zbatohet vendimi.

Konventa e Uashingtonit e 1965-ës, në bazë të së cilës është formuar Qendra e ICSID⁶-it (qendra ndërkombëtare për zgjidhjen e konflikteve në fushën e investimeve) e ratifikuar nga 150 Shtete Kontraktuese, hyrë në fuqi në 14 tetor të vitit 1966. Ratifikuar nga Shqipëria në vitin 1991 në bazë të Ligjit Nr. 7515, dt. 1.10.1991 "Për anëtarësimin e RSH në fondin monetar ndërkombëtar, Bankën ndërkombëtare për rindërtimin dhe zhvillimin, korporatën financiare

ndërkombëtare, shoqatën e zhvillimit ndërkombëtar, agjensinë e garantimit të investimeve shumpalëshe dhe në qendrën ndërkombëtare për zgjidhjen e konflikteve në fushën e investimeve".

Në vitin 1979 Konventa e Uashingtonit miratoi Protokollin Shtesë sipas të cilit institucioni i arbitrazhit ndërkombëtar të investimeve është kompetent të shqyrtoj mosmarrëveshjet që krijohen nga transaksionet tregtare. Në bazë të këtij Protokolli ICSID është kompetent të shqyrtoj mosmarrëveshjet në rastin edhe kur njëra nga palët në mosmarrëveshje apo shteti i investitorit nuk është palë në Konventë⁷.

Qëllimi i Qendrës ICSID është të krijoj komoditete për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve në fushën e investimeve nëpërmjet procedurës së arbitrazhit dhe ndërmjetësimit. Qendra ofron mbështetje administrative dhe teknike për një numër të procedurave ndërkombëtare për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve nëpërmjet lehtësirave alternative të tilla si: Gjykata e Përhershme e Arbitrazhit në Hagë të Hollandës, Gjykata e Arbitrazhit Ndërkombëtar të Londrës, dhe Dhoma Ndërkombëtare e Tregtisë në Paris, Francë.

Disa nga çështjet më të hershme të dërguara në ICSID kundër Shqipërisë janë *Tradex Hellas S.A. v. Republic of Albania*⁸ e vitit 1994. *Leaf Tobacco A. Michaelides S.A. and Greek-Albanian Leaf Tobacco & Co. S.A. v. Republic of Albania* e vitit 1995. *Pantehnik S.A. Contractors & Engineers v. Republic of Albania* e vitit 2007. *Burimi SRL and Eagle Games S.H.A v. Republic of Albania*, e vitit 2011.

Numri i çështjeve ka ardh duke u rritur në vitet e fundit.

Të drejtat e njeriut në procedurën e arbitrazhit

Që nga viti 1794 arbitrazhi është përdorur dhe si një mekanizëm për të inkurajuar investimet e huaja dhe për këtë qëllim ishte metoda më e preferuar në krahasim me metodat e tjera të zgjidhjes së mosmarrëveshjeve të tilla si përdorimi i forcës apo bisedimeve të mbyllura diplomatike. Megjithatë, mosmarrëveshje në fushën e investimeve nuk kishte aq shumë sa ka në ditët e sotme. Kjo shpjegohet me faktin se investitorë individual me disa përjashtime pothuajse nuk kishin mundësinë të hidhnin në gjyq drejtpërdrejt shtetin që pranonte investimet e huaja private. Investitorët ishin të detyruar të negocionin me qeverinë e tyre në mënyrë që ajo duke mbështetur interesat e tyre të fillonte një procedurë arbitrazhi në emër të tyre në arbitrazhet ndërkombëtare⁹. Alternativë për investitorin ishte mundësia për të ngritur padi në gjykatat kombëtare.

² Puto Arben, E drejta ndërkombëtare publike. Tiranë, 2010. f. 436.

³ https://treaties.un.org/doc/Treaties/1964/01/19640107%2002-01%20AM/Ch_XXII_02p.pdf

⁴ <http://www.newyorkconvention.org/>

⁵ Çdo klauzolë arbitrazhi në kontratë. Çdo marrëveshje arbitrazhi e nënshkruar nga palët ose që përmbahet në shkëmbim letrash, telegramesh.

⁶ <https://icsid.worldbank.org>

⁷ Kovalev A. A. International economic law and international legal regulation of economic activity. M. 2007. f. 193. Shiko edhe Todd Weiler, International Investment law and arbitration. 2005.

⁸ <https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/cases/Pages/casedetail.aspx?CaseNo=ARB/94/2>

⁹ Susan D. Franck // The Legitimacy Crisis in Investment Treaty Arbitration: Privatizing Public International Law through Inconsistent Decisions. Vol. 73, FORDHAM L. REV. 2005. f. 1539.

Sot, Investitori i huaj mund të zgjidhë në mënyrë të drejtpërdrejtë mosmarrëveshjen në arbitrazhin ndërkombëtar dhe marrëveshjet e investimeve i japin investitorëve mundësinë për të shkuar në një arbitrazh të pavarur dhe të paanshëm ndërkombëtar.

Në mënyrë për të shmangur rritjen e mosmarrëveshjeve në fushën e investimeve ndërmjet shteteve dhe individëve në mosmarrëveshjet ndërshtetërore me natyrë politike në selinë e Bankës Ndërkombëtare për Rindërtim dhe Zhvillim u krijua pikërisht Qendra Ndërkombëtare për Zgjidhjen e Mosmarrëveshjeve në fushën e Investimeve (Qendra Ndërkombëtare për Zgjidhjen e Mosmarrëveshjeve në fushën e Investimeve (ICSID))¹⁰.

Objekti i procedurave të arbitrazhit janë, mbi të gjitha, mosmarrëveshjet ekonomike si dhe çështje të tjera në kompetencë të gjykatave të arbitrazhit. Sipas legjislationit shqiptar, dhe konventave të aderuara dhe ratifikuara prej saj, si personat juridik edhe sipërmarrësit individual mund ti zgjidhin mosmarrëveshjet e tyre në fushën ekonomike në gjykatën e arbitrazhit. Nga ana tjetër, gjykata e arbitrazhit mund të marrë në konsideratë mosmarrëveshjet e Republikës së Shqipërisë me subjektet ndërkombëtare.

Përveç kësaj, juridiksionin e gjykatës së arbitrazhit e shikojmë në mosmarrëveshjet ekonomike me pjesëmarrjen e personave të huaj juridikë. Prandaj, në kontratë është e rëndësishme për të përcaktuar konkretisht se në cilën gjykatë arbitrazhi do të shqyrtohen pretendimet në rast të një mosmarrëveshje.

Ndër liritë kryesore të palëve në procedurën e arbitrazhit janë: Liria e palëve për të zgjedhur arbitrin / arbitrat, liria e palëve për të përcaktuar rregullat procedurale që do të respektohen nga arbitri, liria e palëve për të komunikuar me arbitrin gjatë proceseve të arbitrazhit, liria për të vendosur mbi çështjen e konfidencialitetit të seancave, liria për të zgjedhur vendin e arbitrazhit si dhe gjuhën e procesit¹¹.

Liria e palëve për të caktuar rregullat procedurale, ka një rëndësi të veçantë për mosmarrëveshjet ndërkombëtare sepse u mundëson palëve përzgjedhjen ose sistemimin e këtyre rregullave, sipas dëshirave dhe nevojave të tyre specifike, të pa-penguara nga nocionet tradicionale ose duke penguar në këtë mënyrë rrezikun e të pa priturave ose zhgënjimeve (Ligji Model UNCITRAL për Arbitrazhin, komentari prg. 35).¹²

Bibliografia

1. Malcolm N. Shaw. International Law. 7th Edition. Cambridge. 2014.
2. Puto Arben, E drejta ndërkombëtare publike. Tiranë, 2010.

¹⁰ Joachim Karl, International Investment Arbitration: A Threat to State Sovereignty? // Redefining Sovereignty in International Economic Law, 2008 Oxford and Portland, Oregon, f. 226.

¹¹ James Crawford, Karen Lee, Elihu Lauterpacht, ICSID Reports: 2005. f. 231.

¹² Mëneri Suela, E drejta e Arbitrazhit dhe e Ndërmjetësimit Ndërkombëtar tregtar. Tiranë 2012, f.87.

3. Kovalev A. A. International economic law and international legal regulation of economic activity. M. 2007.
4. Todd Weiler, International Investment law and arbitration. 2005.
5. Susan D. Franck // The Legitimacy Crisis in Investment Treaty Arbitration: Privatizing Public International Law through Inconsistent Decisions. Vol. 73, FORDHAM L. REV. 2005.
6. Joachim Karl, International Investment Arbitration: A Threat to State Sovereignty? // Redefining Sovereignty in International Economic Law, 2008.
7. Mëneri Suela, E drejta e Arbitrazhit dhe e Ndërmjetësimit Ndërkombëtar tregtar. Tiranë 2012.
8. James Crawford, Karen Lee, Elihu Lauterpacht, ICSID Reports: 2005.
9. <https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/cases/Pages/casedetail.aspx?CaseNo=ARB/94/2>
10. https://treaties.un.org/doc/Treaties/1964/01/19640107%2002-01%20AM/Ch_XXII_02p.pdf
11. <https://icsid.worldbank.org>
12. <http://www.newyorkconvention.org/>